

УДК 821.161.2-1.09+929 Летюк

І. Є. Обухова

**ТЕМАТИЧНО-ЗМІСТОВІ ДОМІНАНТИ
ТВОРЧОГО ДОРОБКУ ЄВГЕНА ЛЕТЮКА**

Однією з найважливіших подій українського суспільно-політичного життя періоду „відлиги” стала поява нового покоління талановитих митців та літераторів, яких називають „шістдесятники”. Вони виступали за оновлення тодішнього суспільства, протестували своєю творчістю проти пануючої задушливої атмосфери, вимагали припинити втручання партії у справи літератури й мистецтва, боролися за справжні культурні цінності, провідну роль української мови, національну свободу, людську гідність. „Шістдесятників” представляли письменники Л. Костенко, В. Симоненко, І. Драч, М. Вінграновський, літературні критики І. Дзюба, І. Світличний, Є. Сверстюк, публіцисти В. Мороз, М. Осадчий, митці П. Заливаха, А. Горська та багато інших.

Саме у період шістдесятництва розквітає творчість донецького письменника та поета Євгена Летюка. Народився він у 1929 році в с. Романівка на Полтавщині в родині селянина. Після закінчення семирічної школи в 1949 році вступив до Київського гірничого технікуму, який закінчив у 1953 році. В цьому ж році переїжджає на Донбас. У 1954 році вступив на заочний відділ факультету журналістики Київського державного університету імені Тараса Шевченка. Працював у газеті „Комсомолец Донбасу”, а з 1973 року – в газеті „Вечірній Донецьк” відповідальним секретарем редакції.

Перша збірка поезій вийшла у 1957 році під назвою „Завжди сімнадцять!” і була прихильно зустрінута читачами та критикою. Назва збірки стала поетичним кредо Є. Летюка на все його життя. Програмним віршем поета став „Вітре, вий”:

Знайте:
В серця паспорта нема,
І йому завжди,
Завжди сімнадцять! [3 с. 3].

Гасло його життя – ніколи не старіти душею, працювати і приносити людям радість. Більшість поезій збірки присвячена трудівникам: „В бурю”, „Перший слід”, „Хлібороб”, „В лаві” та багато інших. Серед віршів зустрічається і любовна лірика – „Народи мені сина колись”, у якому ліричний герой закликає свою кохану народити йому сина, але обов’язково гірника:

...Щоб дорога йому нелегка,
І щоб був він на працю голодний...
Словом так: народи гірника! [3, с. 24].

У 1962 році виходять дві збірки Є. Летюка „Чолом тобі, світе” та „Різні бувають квіти”. У першій збірці вміщені поезії, в яких автор продовжуючи традиції попередньої збірки, оспівує працю українців, роздумує над людськими долями, гнівно картає ворогів. Поет безмежно любить рідну Батьківщину, він захоплюється нею, як це видно з вірша „Спасибі, моя матусю...”. Перед нами постають образ матері, що навчила співати пісень, образ батька, який тримав суворе слово, образи добрих людей, що навчили дружбі та образ рідного краю:

Спасибі, мій рідний краю,
за сонце у небі світле,
За щастя, яке я маю,
За пісню, яку співаю.
За серце моє розквітле [7, с. 60].

Є. Летюк не просто звернувся до „візитної картки” Донеччини – образу шахтаря, його характеру, а віднайшов у гірняцьких традиціях глибинний загальнолюдський смисл. У вірші „Коли прощаємось ми з другом...” автор торкається так званого етикету спілкування. Народна мораль кожного етносу виробила цілу систему реплік, жестів, нехтування якими хоча б у дрібницях умиль налаштовує співрозмовника на відповідний лад. Герой твору добре обізнаний з тонкощами етикету і дякує за це самому народові, „бо вже таке в народі серце, Що в нім любові повно...” [7, с. 53]. І ось на цьому високому етичному фоні з’ясовується, що у шахтарів є специфічні форми побажання добра: „Всього вам світлого! – сказали. Всього вам світлого!” [7, с. 53]. Несподіваністю прояву, а ще більше несподіваністю семантично-духовного поля це побажання примушує переосмислити особисті цінності, власні стосунки з людьми, закликає уважніше придивитися до них і по-новому осмислити сам факт перебування людини на землі. Жити за законами добра – замало, результати своєї праці дарувати іншим – замало, бути надійним другом – замало. Слід, напевне, так спілкуватися з оточуючими, щоб у них самих посилилася любов до життя, з’явилося бажання чимось порадувати близьких, рідних і зовсім невідомих, поділитися своїм душевним вогнем з іншими. Щось подібне і пережив ліричний герой, почувши це просте і щире побажання шахтарів, за що особливо їм і вдячний:

Всього ж вам світлого, завзяті,
Невтомні люди працюючі,
Що дістають з глибин незмірних
Для всіх людей сонця і зорі.
Всього вам світлого,
Незламні,
Суворі, ніжні, невсипущі! [7, с. 53].

У збірці „Різні бувають квіти” вміщено 8 новел, зокрема „Камінь за пазухою”, „Листи”, „Остання довідка” та інші.

Наступною була збірка прози „Анюта з Кривої коси” 1963 року, до якої увійшли 12 оповідань: „Він уже не поїде”, „Прапор”, „Танк”, „Несказане спасибі” та інші. Оповідання, вміщені в цій книжці, наповнені ліричними роздумами про людські долі. Наприклад, Анюта з однойменного оповідання втілює образ жінки, в якій чоловік рибак і якого вона змушена чекати довгими місяцями. Виросла дівчина з батьком, бо мати померла „від ліні”. Анюта провела своє дитинство на березі Азовського моря, яке автор описує з неабиякою любов’ю. Її батько, Андрій, подовгу залишав дитину саму вдома, тому з ранніх літ вона була доброю господинею. Бог подарував їй талант – писати та співати пісні. Одного разу, співаючи, Анюта познайомилась з Костем, який заради неї вкрав рибину, аби похизуватися, що дід варить найкращу юшку. За це хлопця покарали, але з того часу батько Анюти і сама дівчина почала його ще більше поважати. Є. Летюк показав, що перш ніж обвинувачувати людину в крадіжці, треба розібратися в причинах такого вчинку, як це зробив Андрій, батько Анюти. У творі автор порушує безліч проблем: людина і природа (виловлювання риби), кохання (Олена – Андрій, Анюта – Костя), стосунків батьків і дітей (Андрій – Анюта), людських взаємин (Костя – рибалки) та інші.

У 1965 році виходить збірка поезій під назвою „Я розплів твої коси”, до якої увійшли автобіографічні твори. Ліричний герой про складні життєві проблеми. Наскрізним для збірки є мотив нерозділеного кохання. У вірші „Не порадила, не сказала” ліричний герой звинувачує дівчину, яка вийшла заміж за іншого:

Не порадила, не сказала.

Вийшла заміж – і все!...

Серце сердиться,

Серце злиться:

І чужа ти мені, й дорога... [8, с. 77].

У поезії „Незнайомці” ліричний герой настільки романтизує своє почуття, що воно за своєю глибиною і щирістю видається йому єдиним за всю історію людства. Образ коханої автор малює чисельними порівняннями: „Ти для мене, як зірка пізня...”, „як пtiця, що впіймати невстиг”, „як повна полиця непрочитаних книг” [8, с. 78]. Вірш „Дружини поетів” присвячено усім жінкам, які стають свідками злетів і падінь майбутніх поетів:

Хай вам важко, дружини поетів,

Та без вас би

І їх не було! [8, с. 82].

Наступною збіркою була книжка „Трете весло” 1967 року. Щирість почуттів, філософське осмислення часу та людського буття – головні мотиви творів. Є. Летюк звертається до жанру сонета. Особливістю сонетів поета є нерозривний зв’язок їх з суспільно-політичним життям кінцем 60-х років ХХ століття. Праця у розумінні

Є. Летюка – єдине, що здатне творити і вдосконалювати людську душу, рятувати її від іржавіння, вселяючи в неї весняні пориви:

Народяться весни і праці звуки –
Земля не любить довгої розлуки
З усім, зо раз крізь неї поросло.
Чи не тому до неї без принуки
Весною тягнуться спочилі руки... [6, с. 80 – 81].

У збірці багато віршів-присвят: „У вінок Тарасові”, „Сергію Ссеніну”, „Монологи гніву. Жертвам фашизму” та інші.

Зразком інтимної лірики Є. Летюка є збірка „Дівич-зілля” 1969 року. Постать Марусі Чурай, полтавської піснетворки XVII століття, посіла важливе місце в історії української літератури. Є. Летюк використав цей образ в поезії „Дівич-зілля”. Автор використовує фольклорний сюжет з метою привернути увагу суспільства до проблем сучасності: деморалізуючий вплив надмірної кількості грошей на особистість, нещирість, несправжність людських почуттів, байдужість до долі інших людей. Поет послабив увагу поетичного таланту Марусі Чурай і зобразив її як звичайну сільську дівчину, яка страждає за коханим Грицем.

До нової збірки Є. Летюка „Рівнодення” 1970 року увійшли вірші, присвячені Революції, робітничому класу. Значне місце в книжці посідають поезії про дружбу народів, мужність людей під час громадянської та Великої Вітчизняної війни. Сюжети поезій воєнної тематики Є. Летюк будує на трагедійних конфліктах, в яких характери розкриваються глибинно і несподівано. Часто поет звертається і до планетарних образів, порівнянь, метафор, до таких художніх засобів, які укрупнюють масштабність мислення. Вірш „Шукають ордени господарів” присвячений воїнам, які загинули у роки Великої Вітчизняної війни:

Є у людській пам’яті межа,
Її втримати – треба мужності,
Бо роз’їдала ту межу іржа
Холодної
Казенної
Байдужості.
Але ясна героїка війни
Бере в років свої законні податі.
Тому й шукають нині ордени
По-справжньому заслужених господарів
[5, с. 44 – 45].

У 1978 році виходить остання збірка Є. Летюка „З повними відрами”, до якої увійшли поезії, написані автором в останній рік його життя. До книжки увійшли дві поеми „Монолог гніву” та „Остання ніч Тетяни Соломахи”. Збірка умовно поділена на три частини: „Робота”, „Ласкаво просимо” та „Зелена віхола”. Перша частина збірки – поезія

про робітників, таких як: регулювальниць, шахтарів, гончарів, художників, математиків та інших. На перший план виходить тема невтомної праці заради соціального і національного визволення народу. Поезія Є. Летюка „Робота” з’явилася як наслідок на відгуки його щоденної праці й боротьби, сили і втоми. Його вірш закличний, бадьорий, оптимістичний, позначений вірою в немарність своєї праці. В образі ліричного героя сам письменник, думки і почуття якого розкриваються в поезії:

Робота – це мати,
Робота – колиска,
Робота – людині,
Робота в людині,
Робота – це радість [4, с. 6].

Вірш Є. Летюка „Робота” перегукується з віршем Б. Грінченка „До праці”:

Робота – це ми,
В нашій крові і плоті.
Любіте роботу,
Радійте роботі! [4, с. 6].

Обидва поета закликають до праці, адже любов до роботи і рідного народу допоможуть здолати всі незгоди.

Поема „Монолог гніву” присвячена жертвам фашизму. Виклад у творі ведеться від імені материнського болю („...буду жити. Й не буде пощади Тим, Хто щедро посіяв Мене”), сплюндрованих сел („...Ми – попелища. В гніві ми ворога проклинаємо І не прощаємо”), крижаних брил, знівечених полів („Я – розтоптана для. Я сплюндроване поле...”), дівочого голосу („Нас, поганьблених, в світі немало, Нелегкий нам дістався хрест: Потоптала поля навала, А фашисти – дівочу честь”) [4, с. 107 – 109], ненаписаних книг та опаленої деревини. Уже на початку твору автор передає настрій поезії за допомогою великої кількості епітетів: камінь незворушний, гіркі шляхи, багатобарвний і багатобранний пекучий біль, душа чутлива. Спогади усіх образів переростають у філософські узагальнення про закономірність процесів життя, однаково об’єктивних і для природи, і для суспільних явищ. Фашизм постає як уособлення мракобісся, людиноненависництва, мороку. У поемі „Монолог гніву” дві теми: тема смерті і тема життя. Роздуми ліричного героя про трагізм доби супроводжується суворими гаслами:

Гніву я дорогу дати мушу.
Прислухайтесь:
До вас!
До вас у душу!
Словами гніву промовляє світ! [4, с. 117].

Таким чином, характерним для прозових творів Є. Летюка є те, що він поставив у центр уваги проблеми особистості, її ролі в суспільстві та

духовно-морального потенціалу. Це вже було прихованим викликом, замаскованою полемікою з партійними настановами літератури. Автора цікавить звичайне щодення, що не ставить його персонажів на ідеологічні засади, як цього вимагав соцреалізм. Поезія Є. Летюка проголошує правду, своїм героєм – людину, яка говорить про складні парадокси доби, болі народу, спричинені кривдою, несправедливістю, приниженням національної і людської гідності. В естетичному ідеалі поета поєднується краса і правда. Традиційні образи серця, сонця, вогню, хліба, дерева, птаха в поезії сусідять із такими незвичними в ліричному контексті шахтою, шахтарем, геологом, атомом та ін. Досить широко постають проблемно-тематичні обрії: традиційні (природа, Вітчизна, народ, історична пам'ять) та нові теми (підкорення космосу, робота на шахтах).

Список використаної літератури

1. Летюк Є. Анюта з Кривої Коси / Є. Летюк. – К., 1963. – 71 с.
2. Летюк Є. Дівич-зілля / Є. Летюк. – Донецьк, 1969. – 90 с.
3. Летюк Є. Завжди сімнадцять! : [лірика] / Є. Летюк. – Сталіно, 1957. – 52 с.
4. Летюк Є. З повними відрами / Є. Летюк. – Донецьк, 1965. – 132 с.
5. Летюк Є. Рівнодення / Є. Летюк. – Донецьк, 1970. – 72 с.
6. Летюк Є. Третє весло / Є. Летюк. – Донецьк, 1966. – 123 с.
7. Летюк Є. Чолом тобі, світе! : [лірика] / Є. Летюк. – К. : Держлітвидав, 1962. – 105 с.
8. Летюк Є. Я розплів твої коси / Є. Летюк. – Донецьк, 1965. – 88 с.

Обухова І. Є. Тематично-змістові домінанти творчого доробку Євгена Летюка

У статті розглянуто життєву долю та творчість Євгена Летюка. Розкрито ідейно-тематичні особливості творів автора (природа, Вітчизна, підкорення космосу, робота на шахтах). Актуальність дослідження вмотивована недостатнім вивченням життєвого шляху та творчого доробку Є. Летюка в сучасному літературознавстві. Аналіз творів допоможе провести глибші паралелі, віднайти естетичне підґрунтя, що складало основу його художньо-естетичних пошуків. Основними напрямками творчої роботи Є. Летюка були поезія та проза.

Ключові слова: Євген Летюк, шістдесятництво, поезія, проза.

Обухова И. Е. Тематико-смысловые доминанты творчества Евгения Летюка

В статье рассмотрена жизненная судьба и творчество Евгения Летюка. Раскрыты идейно-тематические особенности произведений автора (природа, Отчизна, подчинение космоса, работа на шахтах). Актуальность исследования мотивирована недостаточным изучением жизненного пути и творческого наследия Е. Летюка в современном литературоведении. Анализ произведений поможет провести более

глубокие параллели, найти эстетичную базу, которая составляла основу его художественно-эстетических поисков. Основными направлениями творческой деятельности Е. Летюка были поэзия и проза.

Ключевые слова: Евгений Летюк, шестидесятничество, поэзия, проза.

Obukhova I. E. Thematically-semantic dominants of creative work of Yevhen Letyuk

A vital fate and work of Yevhen Letyuk is considered in the article. Exposed ideological thematic features of works of author (nature, Fatherland, submission of space, work on mines). Research actuality is explained the insufficient study of vital way and creative work of E. Letyuk in modern literary criticism. The analysis of works help to conduct more deep parallels, find aesthetically beautiful subsoil which made basis of him searches. Basic creative work of E. Letyuk assignments were poetry and prose.

Key words: Yevhen Letyuk, poetry, prose.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2013 р.

Прийнято до друку 24.01.2013 р.

Рецензент – канд. філол. н., проф. Пінчук Т. С.

УДК 821.161.2-1.09+929 Світличний

Т. П. Шестопалова

**АКТУАЛЬНІ ТЕОРЕТИЧНІ ПАРАМЕТРИ МЕТАКРИТИКИ
ІВАНА СВІТЛИЧНОГО**

„Світличний, як Стус та Дзюба, був вихідцем зі Східної України, з Луганщини. Цікавим є той факт, що значна частина українських дисидентів, попри усталений стереотип, походила не із Західної України, а з найбільше совєтизованої і русифікованої Східної”, – написала полька Іза Хруслінська в „Українському журналі” [1, с. 22]. Водночас те, що І. Світличний „належить” нашому краю, все ще не спонукало місцеву наукову спільноту до всебічного вивчення його спадщини. Цей виступ є спробою привернути увагу до суголосності його праць деяким сучасним критичним підходам.

Є. Сверстюк у нарисі „Шістдесятники і Захід” подав короткі, майже афористичні характеристики тих, хто зумовив собою шістдесятництво в Україні. Про І. Світличного було сказано, що він „виводив соцреалізм на загальнолюдський простір і демонтував теорію партійної літератури”. М. Горинь нарік його „архітектором шістдесятницького руху”, Б. Горинь – „двигуном руху шістдесятників”,